

УДК 341.231.14(075)

DOI 10.33244/2617-4154.2(15).2024.284-291

Н. М. Бинюк,*старший викладач кафедри
міжнародного права та права
Європейського Союзу**e-mail: n.m.byniuk@dpu.edu.ua***ORCID ID 0000-0001-6588-7325;****В. В. Ткачук,***здобувачка першого (бакалаврського)
рівня освіти групи ПБ-21-4,**Державний податковий університет**e-mail: vita.tkachuk.2017@gmail.com***ORCID ID 0009-0000-6940-4749**

ПРАВОВІ ОСНОВИ ПРИЙНЯТТЯ БІЖЕНЦІВ КРАЇНАМИ ЄС

З 24 лютого 2022 року, коли росія розпочала жорстоке військове вторгнення в Україну, Європейський Союз вжив рішучих та скоординованих заходів, щоб допомогти українському народу. Допомога ЄС включає пряму гуманітарну допомогу, надзвичайну допомогу в сфері цивільного захисту, підтримку на кордоні: допомогу в розміщенні та реєстрації біженців, а також надання їм інформації та інших необхідних послуг, надання захисту: тим, хто рятується від війни, зокрема надання їм статусу біженця або тимчасового захисту в ЄС. Поточна ситуація з біженцями у світі є однією з найактуальніших та найгостріших проблем нашого часу, особливо в контексті війни в Україні. Мільйони людей змушені покинути свої домівки через конфлікт. У цій статті досліджується поняття «біженець» з точки зору міжнародного права, зокрема права Європейського Союзу. Розглянуто ознаки та категорії біженців, а також проаналізовано поточну ситуацію з біженцями в ЄС, наводячи статистичні дані. Окремо охарактеризовані нормативно-правові акти, що регулюють права та обов'язки біженців, а також варіанти легалізації їх перебування на території країн ЄС. У статті чітко окреслено перелік прав, які отримують біженці під час отримання відповідного статусу, та детально проаналізовано Директиву про тимчасовий захист. Активізація Директиви про тимчасовий захист свідчить про глибоке розуміння та готовність Європейського Союзу надати допомогу та підтримку біженцям з України. У рамках Конвенції про статус біженців 1951 року біженець визнається як особа, що стала жертвою переслідувань та перебуває поза межами своєї країни з обґрунтованих побоювань. Дослідження розглядає ключові аспекти статусу, захисту та інтеграції біженців у суспільство з точки зору міжнародного та європейського права. Визначено різні

категорії біженців, зокрема жінок і дітей, осіб, які перетнули кордон до початку війни, літніх людей та інших громадян України, які мають право на виїзд.

Ключові слова: *війна в Україні, біженці, право ЄС, українці, директива, міжнародне право, біженець, статус біженця, Директива про тимчасовий захист.*

Мета статті полягає в дослідженні впливу російсько-української війни в Україні на правові стандарти та механізми прийняття біженців з України. Ця проблема вимагає уважного аналізу щодо ефективності заходів, що приймаються ЄС, у забезпеченні допомоги та захисту прав біженців, з огляду на масштаби конфлікту та його гуманітарні наслідки, з метою визначення оптимальних стратегій подальшої дії для забезпечення стабільності й захисту прав людини. Зростаюча потреба в захисті й допомозі для мільйонів українців, які стали біженцями внаслідок війни, підкреслює важливість розуміння та виконання правових механізмів щодо їх прийняття та інтеграції в країни Європейського Союзу.

Актуальність теми. Стрімкі зміни у світовому суспільно-політичному ландшафті поставили перед наукою міжнародного права ряд викликів, що потребують як теоретичного, так і практичного вирішення. Серед ключових питань – визначення та аналіз наслідків феномена міжнародної міграції, яка відіграє центральну роль у сучасних міжнародних відносинах.

Існуючі проблеми міграції тісно пов'язані з сучасними тенденціями у сфері захисту прав біженців. Сьогодні жоден континент не оминув проблеми біженців, спричиненої війнами, зокрема російсько-українською війною, яка розпочалася 2014 року та загострилась 2022 року.

Статус біженця з точки зору міжнародного права перебуває у складному правовому полі, де, з одного боку, діє принцип суверенітету держав, територіальне верховенство та самозбереження, а з іншого – їм протистоять гуманітарні принципи, що лежать в основі сучасного міжнародного права.

Існуючі норми міжнародного права, що регулюють статус біженців, не повною мірою формують систему правового захисту та не забезпечують належного регулювання надзвичайних ситуацій у цій сфері.

З огляду на стратегічну мету вступу України до ЄС нагальною потребою є гармонізація українського міграційного законодавства з правом ЄС у сфері регулювання питань надання притулку та реалізації правового статусу біженців.

Крім того, варто зазначити важливість вивчення та реалізації правових аспектів прийняття українських біженців країнами ЄС. Також варто підкреслити необхідність ефективної координації міжнародних та внутрішніх правових механізмів, які регулюють процеси міграції та прийняття біженців. Не менш важливо наголосити про складність ситуації українських біженців та необхідність гуманітарної реакції соціальних та правових систем країн ЄС на цей виклик. Аналізуючи та обговорюючи правові аспекти прийняття біженців, дослідження спрямоване на підтримку реалізації принципів прав людини та міжнародного гуманітарного права в контексті поточної ситуації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням цієї теми займалися О. І. Кисельова, яка досліджувала війну в Україні та вимушену міграцію українців [1], В. С. Іванова та О. М. Сіваш, які у своїй статті дослідили регламентацію статусу біженців на міжнародному, регіональному й національному рівнях [2]. Також питання щодо підтримки українських біженців в ЄС, мігрантів в умовах російсько-української війни, тимчасовий захист країн ЄС досліджували І. І. Хожило, В. І. Андрейко, В. В. Маньгора, М. В. Белова, Я. А. Нечипорук.

Дослідники з різних країн світу вивчають цю тему, щоб краще зрозуміти наслідки війни для європейського правового простору та розробити рекомендації щодо його розвитку в майбутньому.

Виклад основного матеріалу. Ситуація з біженцями в Європі та у всьому світі є складною та багатогранною. З одного боку, мільйони людей змушені тікати зі своїх домівок через війну, переслідування або інші небезпечні ситуації. Ці люди потребують захисту та допомоги, і всі цивілізовані країни повинні зробити свій внесок у вирішення цієї проблеми.

З іншого боку, приплив біженців може створювати навантаження на економіку та інфраструктуру країн, які приймають. Це може призводити до соціальної напруженості та політичних розбіжностей.

Важливо, щоб усі країни світу співпрацювали, щоб знайти справедливе та стійке рішення проблеми біженців. Це охоплює надання фінансової та гуманітарної допомоги країнам, які приймають, а також сприяння довгостроковій інтеграції біженців у нове суспільство.

Згідно з Конвенцією про статус біженців 1951 року біженець – це особа, яка «внаслідок обґрунтованих побоювань стала жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом унаслідок таких побоювань» [3].

У своїй статті А. С. Мішеніна та Ю. В. Деркаченко зазначили те, що «У Конвенції про статус біженців від 1951 р., яку Україна ратифікувала 10.01.2002, детальніше розтлумачені права та обов'язки особи-біженця, а також є інформація, як держава має сприяти їх втіленню та контролю. Після ратифікації цього документа необхідна імплементація його вмісту в національне законодавство, що українською владою не було зроблено в повному обсязі» [4].

За перші 5 тижнів війни понад 4 мільйони українців були змушені покинути країну та знайти притулок у сусідніх державах. Ще мільйони людей стали внутрішньо переміщеними особами в межах України [5].

Ще одним документом, який містить правові основи біженців, є Женевська конвенція про статус біженців (1949). Ця конвенція є основоположним документом міжнародного права щодо біженців. Вона характеризує визначення біженців, встановлює їхні права та обов'язки, а також зобов'язання держав щодо них [6].

А. Свящук, досліджуючи Конвенцію, підкреслює, що її головним досягненням, порівняно з іншими міжнародними договорами, є індивідуальний підхід. Це означає, що вперше в історії акцент зроблений не на групі людей, а на конкретній особі – біженці. Іншими словами, Конвенція визнає, що кожен біженець має унікальну ситуацію та потребує індивідуального захисту та допомоги [7, с. 50].

Додатковий протокол до Женевських конвенцій (1949) про захист жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) (1977) також є одним з основних документів, які регулюють права та осіб, які отримали статус біженця. Цей протокол розширює захист, що надається цивільним особам під час збройних конфліктів [8].

Думки вчених про Женевську конвенцію про статус біженців, прийняту 1951 року, варіюються залежно від контексту та специфіки досліджень. Деякі вчені вважають, що ця конвенція є важливим міжнародним документом, який надає захист біженцям і встановлює юридичні стандарти для їх визнання та захисту. Вони підкреслюють, що Женевська конвенція створила механізми для захисту осіб, які переслідуються у своїх країнах за релігійними, політичними, расовими або соціальними мотивами.

З іншого боку, деякі вчені вказують на те, що Женевська конвенція про біженців потребує оновлення і модернізації, оскільки світ зазнав змін після її прийняття 1951 року. Вони вказують на нові виклики, такі як кліматичні зміни, громадянські конфлікти та інші форми насильства, які призводять до масового переселення населення. Ці вчені стверджують, що необхідно переглянути та розширити поняття біженства, а також удосконалити міжнародні механізми захисту для відповіді на сучасні виклики.

Важливо зазначити, що це лише деякі з ключових документів, що регулюють питання надання притулку. Існує багато інших міжнародних і регіональних інструментів, які доповнюють ці принципи та гарантують захист прав біженців.

Дотримання норм міжнародного права щодо біженців є не лише юридичним зобов'язанням, але й моральним обов'язком. Забезпечення безпеки та гідного життя людей, які змушені тікати зі своїх домівок, є спільним завданням усієї міжнародної спільноти.

Вперше в історії Європейський Союз застосував Директиву про тимчасовий захист. 4 березня 2022 року Європейська Рада прийняла знаменне рішення – активувати Директиву про тимчасовий захист, яка стала основним нормативно-правовим актом на території ЄС, щодо легалізації перебування українців у Європі. Цей крок став першим в історії ЄС та був спрямований на надання негайної та всебічної допомоги мільйонам українців, які вимушені були покинути свої домівки через жорстоку війну [9].

Директива про тимчасовий захист, розроблена після Югославських війн, призначена для використання у випадках «масового напливу або неминучого масового напливу» людей, які шукають притулку в ЄС. Її активація продемонструвала чітку та рішучу позицію ЄС щодо надання гуманітарної допомоги та підтримки українському народу.

Така директива гарантує швидкий та полегшений доступ до захисту, тобто українці, які рятуються від війни, отримують право на проживання, роботу й доступ до соціальних послуг у країнах ЄС. Також для біженців з України буде надана гуманітарна допомога, охоплюючи їжу, житло, медичну допомогу та психосоціальну підтримку,

діти з України матимуть право на доступ до освіти в країнах ЄС. Крім того, українці матимуть доступ до ринку праці та зможуть користуватися своїми кваліфікаціями та досвідом.

Активізація Директиви про тимчасовий захист є свідченням безпрецедентної солідарності ЄС з українським народом. Цей крок продемонстрував готовність ЄС надати допомогу та підтримку тим, хто постраждав від війни.

Як зазначила Ільва Йоханссон, комісар із внутрішніх справ: «Ми підтримуємо свої слова діями. З перших днів російського вторгнення в Україну ми захищаємо тих, кому потрібна допомога, і ми робитимемо так і далі, доки буде потрібно. Тимчасовий захист став однією особою, яка вплинула на долі багатьох людей. Понад чотири мільйони людей віднайшли надію, можливість жити, працювати і ходити до школи в ЄС. Це допомогло створити відчуття нормальності, попри те, що триває війна, продовжувати співпрацювати з нашими країнами-членами й іншими партнерами, щоб упевнитися, що ті ЄС, кому потрібна допомога, знайдуть захист на європейській землі» [10].

Нормативно-правові акти ЄС відіграють важливу роль у захисті прав біженців та сприянні дотриманню прав людини. Міжнародна співпраця та спільна відповідальність за захист прав біженців мають вирішальне значення для подолання викликів, з якими вони стикаються.

«Законодавство про біженців і права людини тісно взаємопов'язані. Таке явище, як «біженці», – породження гонінь, пригнічення особи людини, обмежень його основних прав і свобод. Фактично законодавство про біженців є складовою частиною законодавства про права людини і адресовано воно такій специфічній групі, як біженці» – зазначають у своїй статті А. С. Мішеніна та Ю. В. Деркаченко [4].

Біженці, які рятуються від переслідувань, війни або інших небезпечних ситуацій, мають право на певні основні права, що гарантують їм гідне життя та безпеку. До цих прав належать:

1. Право на доступ до житла. Це право не гарантує власне житло або допомогу в його придбанні. Як правило, воно передбачає надання спального місця в центрі для біженців або іншому тимчасовому притулку.

2. Безкоштовне харчування. Біженці мають право на їжу, необхідну для підтримки їхнього здоров'я та сил. Це може бути організоване у вигляді безкоштовних їдалень, продуктових наборів або грошової допомоги на їжу.

3. Медична допомога (обмежена). Біженці мають право на доступ до базової медичної допомоги, зокрема первинну медичну допомогу, екстрену допомогу та вакцинацію. Деякі країни також надають біженцям доступ до більш широкого спектра медичних послуг.

4. Безкоштовний проїзд у громадському транспорті. У багатьох країнах біженці мають право на безкоштовний або пільговий проїзд у громадському транспорті. Це може допомогти їм дістатися до місця призначення, відвідати лікарню або школу, або знайти роботу.

Важливо зазначити, що це лише деякі з основних прав біженців, які зазначені у вищеперерахованих нормативно-правових актах. Існує багато інших прав, які гарантуються міжнародним правом, охоплюючи право на свободу пересування, возз'єднання з сім'єю, на працевлаштування та на освіту.

Реалізація цих прав залежить від країни, в якій перебувають біженці. Деякі країни надають біженцям більш широкі права та можливості, ніж інші.

Досліджуючи статтю BBC NEWS Україна [11], визначаємо, що серед тих, хто рятується від війни, можна виділити наведені нижче категорії:

1. Жінки та діти. Ця група становить переважну більшість біженців з України. Жінки та діти особливо вразливі до ризиків та небезпек війни, тому їм потрібна негайна допомога та захист.

За даними УВКБ ООН, понад третина з усіх українських біженців за кордоном – це неповнолітні [5].

Особи, які перетнули кордон до початку повномасштабної війни: Деякі люди покинули Україну ще до 24 лютого, рятуючись від попередніх загроз або з інших особистих причин. Ці люди також потребують підтримки та допомоги, оскільки вони можуть опинитися у скрутному становищі в чужій країні без засобів до існування.

2. Літні люди. Літні люди часто мають проблеми зі здоров'ям і потребують спеціальної допомоги, їм може бути важко адаптуватися до нових умов життя в чужій країні.

3. Інші громадяни України, які мають право виїзду за кордон. До цієї категорії належать чоловіки працездатного віку, яким було дозволено виїхати з України з певних причин, наприклад, для догляду за членами сім'ї або для продовження навчання.

Висновки. Варто зазначити, що ситуація з біженцями у світі є однією з найактуальніших і найгостріших проблем сьогодення. Мільйони людей змушені покидати свої домівки через війну, яка розпочалася в Україні.

Загалом дослідження робить важливий внесок у розуміння проблеми біженців у Європейському Союзі.

У ході нашого дослідження ми визначили різні категорії осіб, які шукають притулку від війни в Україні. Це важливий аспект для розуміння потреб та визначення пріоритетів у гуманітарній допомозі. Враховуючи ці категорії, важливо забезпечити адекватну гуманітарну допомогу та захист для всіх біженців, враховуючи їхні особливі потреби та ситуацію. Тільки через координацію зусиль міжнародної спільноти можна забезпечити необхідну підтримку та захист для всіх, хто постраждав від конфлікту в Україні.

Активізація Директиви про тимчасовий захист свідчить про глибоке розуміння ситуації та потреб біженців з України в Європейському Союзі. Вона також відображає готовність країн-членів ЄС взяти на себе відповідальність та діяти в дусі спільності, сприяючи стабілізації ситуації та забезпеченню захисту та підтримки тим, хто потребує допомоги найбільше.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кисельова О. І. Війна в Україні та вимушена міграція як чинник впливу на міграційну політику в ЄС. *Наукові записки Львівського університету бізнесу і права*. 2023. Вип. 36. С. 137–144.
2. Іванова В. С., Сіваш О. М. Регламентация статусу біженців на міжнародному, регіональному й національному рівнях. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 6. С. 419–421. URL : http://lsej.org.ua/6_2019/104.pdf (дата звернення: 04.04.2024).
3. Конвенція про статус біженців 1951 року. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/MU51K02U> (дата звернення: 04.04.2024).
4. Статус біженців в Україні та світі: загальний огляд. *Південноукраїнський правничий часопис*. URL : <https://doi.org/10.32850/sulj.2020.3.20> (дата звернення: 04.04.2024).
5. УВКБ ООН, Агентство ООН у справах біженців. URL : <https://www.unhcr.org/ua/> (дата звернення: 04.04.2024).
6. Женевська конвенція про статус біженців 1949 року. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/MU51K02U> (дата звернення: 04.04.2024).
7. Свящук А. Л. Проблеми прав біженців та виклики сучасності : навч. посіб. Харків : ФОП Големб О. О., 2018. 321 с.
8. Додатковий протокол до Женевських конвенцій про захист жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) 1977 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 04.04.2024).
9. Директиву про тимчасовий захист ЄС 2001 року. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/MU01293> (дата звернення: 04.04.2024).
10. Офіційний сайт Європейського Союзу. URL : https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/uk/ip_23_4496 (дата звернення: 04.04.2024).
11. BBC NEWS Україна. Скільки українців не повернуться з-за кордону і чим це загрожує Україні URL : <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c06e1y0lv80o> (дата звернення: 04.04.2024).

REFERENCES

1. Kiselyova, O. I. The war in Ukraine and forced migration as a factor influencing migration policy in the EU. *Scientific notes of the Lviv University of Business and Law*. 2023. No. 36. P. 137–144.
2. Ivanova V. S., Sivash O. M. Regulation of the status of refugees at the international, regional and national levels. *Legal scientific electronic journal*. 2019. No. 6. P. 419–421. URL : http://lsej.org.ua/6_2019/104.pdf (date of application: 04/04/2024).
3. Convention on the Status of Refugees of 1951. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/MU51K02U> (access date: 04/04/2024).
4. Status of refugees in Ukraine and the world: general overview. South Ukrainian legal journal. URL : <https://doi.org/10.32850/sulj.2020.3.20> (date of access: 04/04/2024).
5. UNHCR, UN Refugee Agency. URL : <https://www.unhcr.org/ua/> (access date: 04/04/2024).

6. Geneva Convention on the Status of Refugees of 1949. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/MU51K02U> (access date: 04/04/2024).

7. Svyaschuk A. L. Problems of refugee rights and modern challenges : teaching. manual. Kharkiv : FOP Golemb O.O., 2018. 321 p.

8. Additional Protocol to the Geneva Conventions for the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I) of 1977. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (date of application: 04/04/2024).

9. Directive on temporary protection of the EU of 2001. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/MU01293> (access date: 04/04/2024).

10. Official website of the European Union. URL : https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/uk/ip_23_4496 (access date: 04/04/2024).

11. BBC NEWS Ukraine. How many Ukrainians will not return from abroad and how this threatens Ukraine. URL : <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c06e1y0lv80o> (access date: 04/04/2024).

N. M. Byniuk, V. V. Tkachuk. LEGAL BASIS FOR ACCEPTING REFUGEES BY THE EU COUNTRIES

Since February 24, 2022, when Russia launched its brutal military invasion of Ukraine, the European Union has taken decisive and coordinated action to help the Ukrainian people. The EU's assistance includes direct humanitarian aid, emergency civil protection assistance, border support: assistance in accommodating and registering refugees, as well as providing them with information and other necessary services, and protection: for those fleeing the war, including granting them refugee status or temporary protection in the EU. The current situation with refugees in the world is one of the most pressing and acute problems of our time, especially in the context of the war in Ukraine. Millions of people are forced to leave their homes because of the conflict. This article examines the concept of "refugee" from the perspective of international law, in particular, the law of the European Union. The author examines the characteristics and categories of refugees, and analyzes the current situation with refugees in the EU, providing statistical data. The author also describes the legal acts regulating the rights and obligations of refugees, as well as the options for legalizing their stay in the EU. The article clearly outlines the list of rights that refugees receive upon obtaining the relevant status and analyzes in detail the Temporary Protection Directive. The activation of the Temporary Protection Directive demonstrates the European Union's deep understanding and readiness to provide assistance and support to refugees from Ukraine. Under the 1951 Convention relating to the Status of Refugees, a refugee is recognized as a person who has been persecuted and is outside his or her country for well-founded fear. The study examines key aspects of the status, protection and integration of refugees into society from the perspective of international and European law. Different categories of refugees are identified, including women and children, people who crossed the border before the war, the elderly, and other Ukrainian citizens who have the right to leave.

Keywords: war in Ukraine, refugees, EU law, Ukrainians, directive, international law, refugee, refugee status, Temporary Protection Directive.

Стаття надійшла до редколегії 20 березня 2024 року

Бинюк Н. М., Ткачук В. В. Правові основи прийняття біженців країнами ЄС